

YANGI O'ZBEKISTONDA O'TKAZILGAN IQTISODIY ISLOHOTLAR NATIJASIDA OZIQ-OVQAT SANOATINING RIVOJI

Xolmanova Feruza Uralovna

*Termiz davlat universiteti Jahon tarixi kafedrası dotsenti,
tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)*

feruzahalmanova@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0006-2012-4549>

UDK 94 (575.1)

Annotatsiya: Maqolada viloyatimizning oziq-ovqat sanoatida amalga oshirilgan islohotlar natijadorligi va aholi iste'mol talablarining bajarilishi va hamkorlar davlatlar tomonidan investitsiyalarning kiritilishi masalalari nazarda tutilgan.

Kalit so'zlar: oziq-ovqat sanoati, Surxondaryo viloyati, go'sht va go'sht mahsulotlari, Jarqo'rg'on tumani.

Аннотация: В статье рассматривается эффективность реформ, реализованных в пищевой промышленности нашего региона, выполнение потребительских потребностей населения, а также вопросы привлечения инвестиций со стороны государств-партнёров.

Ключевые слова: пищевая промышленность, Surxandaryo viloyati, go'sht va go'sht mahsulotlari, Jarqo'rg'on tumani.

Abstract: The article examines the effectiveness of reforms implemented in the food industry of our region, the fulfillment of the population's consumer demand, and issues related to the attraction of investments from partner countries.

Keywords: food industry, Surkhondaryo region, meat and meat products, Jarkurgan district.

KIRISH (ВВЕДЕНИЕ / INTRODUCTION). Respublikamizda oziq-ovqat sanoatini rivojlantirish uchun Shveysariya, Olmoniya, Chexiya, Polsha, Italiya, Fransiya va Rossiya davlatlari bilan o'zaro hamkorlik kelishuvlari imzolandi va ular tomonidan sohaga sarmoyalar kiritildi. Respublika oziq-ovqat sanoatiga jalb qilinayotgan xorijiy investitsiyalarning asosiy qismi go'sht, sut, meva-sabzavotlarni qayta ishlash korxonalari, un, hamda makaron

mahsulotlari ishlab chiqaruvchi korxonalarga yo'naltirildi.

Oziq-ovqat sanoati rivojlanishidagi asosiy omillardan biri bu texnik va texnologik rivojlanishdir. Yangi texnologik liniyalar va texnologik yechimlarning joriy etilishi, xom ashyodan ko'proq foydali qismini ajratib olish, sifatli mahsulot ishlab chiqarish hamda uni saqlash imkonini yaratadi[14].

Jahondagi taraqqiy etgan mamlakatlar tajribasidan shuni ko'rish mumkinki, sanoatsiz qishloq xo'jaligini rivojlantirib bo'lmaydi. Oziq-ovqat sanoati rivojlanish darajasining oshishi qishloq xo'jaligi rivojlanishi uchun imkoniyat yaratadi.

МУНОКАМА (ОБСУЖДЕНИЕ / DISCUSSION). Oziq-ovqat sanoati tarmoqlarining rivojlanish samaradorligiga ta'sir qiluvchi omillardan yana biri bu, oziq-ovqat xavfsizligi tizimini joriy etishdir. Oziq-ovqat mahsulotining xavfsizligi bu uning sanitariya, veterinariya, fitosanitariya me'yori va qoidalariga mosligidir. Oziq-ovqat mahsuloti ishlab chiqarish, saqlash, tashish va u bilan savdo qilishga mo'ljallangan texnologiyalar, uskunalar, buyumlar va vositalar ularning me'yori va qoidalariga mosligini tasdiqlash maqsadida sertifikatlanishi lozim.

Shu o'rinda aholi soni, ya'ni iste'molchilar miqdori va uning ortib borishi iste'mol omilining kuchayib borishiga olib keladi. Ayniqsa, ozuqa mahsulotlarini ishlab chiqarish sohalarida taraqqiy etib bormoqda. Oziq-ovqat mahsulotlarini tayyorlash moddiy ishlab chiqarishning eng qadimiy va muhim sanalaridan hisoblanadi. Yuqorida ta'kidlaganimizdek, inson qishloq xo'jaligi faoliyatiga erishgan ilk davrlardan boshlab oziq-ovqat ekin turlarini yetishtirish, mahsulot tayyorlash, saqlash va qayta ishlash masalalari

bo'yicha faol izlanish olib borgan. Bu eng avvalo, oziq-ovqat insonning kundalik va fiziologik ehtiyojini qondirish bilan izohlanadi. Insonning normal hayot kechirishi va to'g'ri fiziologik rivojlanishi uchun xilma-xil vitamin, oqsil va elementlarga boy me'yori zarur bo'ladi.

Oziq-ovqat sanoatining joylashishini xom ashyo va transport kabi qator omillar belgilaydi. Mazkur omillar asosida hududiy oziq-ovqat sanoatining ixtisoslashuvini 2 sanoat rayoniga ajratish mumkin. Birinchisi, Surxon yoki Termiz-Sariosiyo sanoat rayoni bo'lib, uning tarkibida Sariosiyo, Uzun, Denov, Oltinsoy, Sho'rchi, Qumqo'rg'on, Jarqo'rg'on, Termiz tumani va Termiz shahri kiradi. Surxon sanoat rayonida Denov tumani yuqori mavqega ega. Bu yerda viloyat jami yalpi mahsulotining 19,0 foizi, iste'mol mollarinin 51,1 foizi ishlab chiqariladi[15].

Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlash asosida agrosanoat majmuasi shakllanadi. Shu o'rinda aytish mumkinki, oziq-ovqat sanoati ko'p jihatdan qishloq xo'jaligiga, qishloq xo'jaligi esa ob-havo iqlim sharoitlariga bog'liq bo'ladi. Oziq-ovqat sanoatining mahsulotlari xilma-xil un va un mahsulotlari, vino, aroq, pivo, alkogolsiz ichimliklar, o'simlik va hayvon yog'i, go'sht, sut, kolbasa, xo'jalik mahsulotlari, paxta chigiti, bug'doy va g'alla ekinlari, meva va uzum, chorva mahsulotlari kabilar hisoblanadi. Surxondaryo viloyatida oziq-ovqat sanoati jami sanoat ishlab chiqarish hajmida yengil sanoat tarmoqlaridan keyin ikkinchi o'rinda turadi.

Paxta sanoati nafaqat yengil sanoat xom ashyo bazasi, balki aholining eng ko'p iste'molida bo'lgan yog' mahsulotlariga bo'lgan talabini ham qondiruvchi soha hisoblanadi. Yog'-moy mahsulotlarini ishlab chiqarish bo'yicha viloyatimizda 2016-yilda quvvati 68 ming tonnaga teng bo'lgan 3 ta korxona faoliyat yuritgan bo'lsa, 2020-yilda 6 ta korxona tomonidan 116 ming tonnaga teng quvvat yaratildi[1]. Misol uchun 2020-yil Muzrabot tumanida "Ozod Nurli Hayot" MChJ tomonidan 35 ming tonnaga teng yog' ishlab chiqarish loyihasi ishga tushirildi.

Bundan tashqari, oziq-ovqat tarmog'ini rivojlantirish bo'yicha 2021-yilgacha qiymati 448,9 mlrd. so'mga teng bo'lgan 60

ta loyihani amalga oshirish bo'yicha ishlar davom ettirilmoqda. Xususan, 2019-yilda qishloq xo'jaligi sohasida ishlab chiqarishning klaster usuli yo'lga qo'yildi, klasterlarga ajratilgan qishloq xo'jaligi maydonlarining hajmi ekin turlari bo'yicha paxta-to'qimachilikda 62 foizni, chorvachilikda 8 foizni, meva-sabzavotchilikda 7,5 foizni tashkil etdi[2].

2020-yilda viloyat aholisining o'simlik yog'iga ehtiyoji 19,1 ming tonnani tashkil etib, uning 16,2 ming tonnasini vohadagi "Surxonoziqovqat", "Agroxizmat Shindong" aksiyadorlik jamiyatlari va "Sharif-N" ma'suliyati cheklangan jamiyati yetkazib berdi[3].

2018-yilning shu davriga nisbatan uzum vinosi 1,3 martaga, osh tuzi 1,3 martaga va un 23,8 foizga oshdi. Tayyor mahsulotlar turlarini kengaytirish va ishlab chiqarilishini qo'llab-quvvatlash bo'yicha amalga oshirib kelinayotgan chora-tadbirlar natijasida iste'mol tovarlarini ishlab chiqarish hajmi 1662,5 mlrd. so'mni tashkil etdi va 2018-yilning yanvar-dekabr oylariga nisbatan 11,9 foizga o'sishi ta'minlandi, jami sanoatidagi ulushi esa 37,8 foizni tashkil etdi. Iste'mol tovarlari tarkibida oziq-ovqat tovarlari ishlab chiqarish ulushi 2018 yilning yanvar-dekabr oylariga nisbatan 2019-yilning yanvar-dekabr oylarida 47,2 foizdan 51,3 foizga oshdi, nooziq-ovqat tovarlari ishlab chiqarish ulushining esa 52,8 foizdan 48,7 foizga pasayganligi kuzatildi. Oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarish tarkibida vino, aroq va pivo mahsulotlari 4,9 foizni tashkil etdi[4].

Viloyatda 2020-yilda oziq-ovqat, ichimliklar va tamaki mahsulotlarini ishlab chiqarish ulushi 26,7 foizni tashkil etdi[5].

Aholini go'sht va go'sht mahsulotlari bilan ta'minlashda parrandachilikni ham rivojlantirish tendensiyasi davom etdi. Masalan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 13 noyabr PQ № 4015-son "Parrandachilikni yanada rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori bunga yaqqol misol bo'la oladi. 2018-yilga kelib esa, vohamizda iqtisodiy sektorlarning tobora kengayishi nafaqat ishlab chiqarish sohasini, balki yangi ish o'rnini yaratishda ham muhim ahamiyat

kasb etdi. Termiz tumanida faoliyat boshlagan yangi parrandachilik majmuasi ham yiliga 10 million dona parhez parranda go'shti ishlab chiqarish quvvatiga ega. 2018 yilda korxonada 66 kishi doimiy ish bilan ta'minlangan bo'lib, majmua to'la quvvat bilan ishga tushgach, 105 kishi doimiy ish o'rniga ega bo'ldi[6].

2018-yilning 10 oy mobaynida 61,3 mln. dona tuxum yetishtirildi. 2018-yilning boshlarida ushbu tumanda "Janubparranda" MChJ tashkil qilindi. Bu yerga tovuqlarni saqlash va boqishga ixtisoslashgan uskunalar Ispaniya davlatidan keltirildi[7].

Muzrabot tumanidagi "Yangiobod invest servis" xususiy korxonasi joylarda tashkil etilayotgan parrandachilik korxonalaridan hisoblanadi. Xususiy korxonada 500 ming tovuq boqish imkoniyati mavjud. Bundan tashqari, 1 mln. 735 ming dona jo'ja parvarishlashga mo'ljallangan inkubator ham bor. Bu yerda yiliga 168 mln. dona tuxum olinadi[8].

Jarqo'rg'on tumani sanoat zonasidagi yirik korxonalardan biri "Jarqo'rg'on parranda" MChJ dir. Sanoat zonasida 2018-yilda 400 ming tovuq boqildi. Ushbu korxonaga Ukrainaning "Texna" kompaniyasidan 200 ming tovuq boqishga mo'ljallangan uskunalar keltirilib montaj qilindi.

Viloyatimizda go'shtni qayta ishlash korxonalari mavjud bo'lib, Boysun tumanidagi "Fayz Ramz" FX yillik quvvati 750,0 tonna kolbasa mahsuloti ishlab chiqarishga ixtisoslashgan. Denov tumanidagi "Lochin" FX yiliga 50,0 tonna kolbasa mahsulotlari ishlab chiqarish quvvatiga ega. Viloyatda jami 2016-yilda 168,5 ming tonna, 2018-yilda 119,5 ming tonna, 2020-yilda 193,1 ming tonna go'sht mahsuloti ishlab chiqarildi[9].

Respublikamizda tadbirkorlikni qo'llab quvvatlash va qulay ish sharoitini yaratish masalalari yuzasidan bir qator tadbirlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, 2017-2020-yillarda chorvachilik bilan shug'ullanuvchi 153 nafar tadbirkorga 237 milliard so'mlik va parrandachilik yo'nalishidagi 41 nafar tadbirkorga 322 milliard so'mlik kreditlar ajratildi. Buning evaziga zotli chorva mollari 27,4 ming boshga va parranda soni 1,5 milliontaga ko'payishiga erishildi. Viloyatimizda chorvachilik sohasida mahsulot

yetkazib berish 2017-yilda 104,5 foizga, 2018-yilda 103,9 foizga bajarildi[10].

Oziq-ovqat sanoatimizda yana bir yirik sohalardan biri meva-sabzavotchilik sohasidir. Viloyatimizda meva-sabzavot qanchalik ko'p yetishtirilmasin, 2018 yilda meva-sabzavotning 19 foizigina sanoat darajasida qayta ishlandi.

Odatda uzum, qovun, tarvuz, qovoq va anorning urug'i tashlab yuboriladi. Xorijda bu urug'lar qayta ishlanib, tansiq mahsulotlar tayyorlanadi. Xususan, bir kilogramm tarvuz urug'i yog'i jahon bozorida 28 dollar, anor urug'iniki esa 350 dollar turadi. Yurtimizda ham ularni qayta ishlash yo'lga qo'yilsa, yiliga 250 million dollarlik eksportbop mahsulot ishlab chiqarish imkoniyati yaratiladi.

Jumladan, oxirgi 2016-2020 yil ichida viloyatda sanoat zonalarining 3 turi (erkin iqtisodiy zona 2 ta, kichik sanoat zonolari 20 ta hamda xalqaro savdo zonasi 1 ta) tashkil etildi. Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 13 martdagi 148-son qaroriga asosan 80,6 ga yer maydonida "Termiz" erkin iqtisodiy zonasi tashkil etildi. EIZ ning tasdiqlangan bosh rejasiga asosan 54,3 gektar yer maydon ishlab chiqarish loyihalarini joylashtirish uchun belgilandi hamda infratuzilma tarmoqlari uchun 106 mlrd. so'm mablag'ni ajratish ishlari boshlab yuborildi[11].

Bundan tashqari, viloyatda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 29-martdagi "Surxondaryo viloyatida kichik sanoat zonalarini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida" gi 3636-son qaroriga asosan 24,6 gektar yer maydonida 9 ta kichik sanoat zonasi tashkil etildi. 2018-yilda tashkil etilgan kichik sanoat zonalariga qiymati 148,9 mlrd. so'mga teng bo'lgan 75 ta loyiha joylashtirilib, qiymati 63,2 mlrd. so'mga teng bo'lgan 47 ta loyiha ishga tushirildi[12].

Viloyat oziq-ovqat sanoatida 2016-2020-yillarda jiddiy o'sish kuzatildi. Agarda viloyatda oziq-ovqat sanoati korxonalari soni 2016-yilda 298 tani tashkil etgan bo'lsa, 2017-yilda 394 tani, 2018-yilda 481 ta, 2019-yilda 665 ta, 2020-yilda esa 1185 tani tashkil etdi. O'z navbatida ish o'rinlari soni ham oshib borganini kuzatish mumkin. 2016-yilda 3679 nafar, 2018-yilda 4703 nafar, 2020-yilda 6268 nafar kishi faoliyat yuritdi. Yillik

ishlab chiqarish hajmi 2016-yilda 821500,0 mln, 2018-yilda 778500,0 mln, 2020 yilda 12774472,1 mln soʻmni tashkil etdi[13].

XULOSA (ЗАКЛЮЧЕНИЕ / CONCLUSION). Xulosa qilib aytish mumkinki, oziq-ovqat taʼminotining ustuvor jihatlaridan biri oziq-ovqat taʼminotining asosiy mohiyatini aholini talab darajasida oziq-ovqat mahsulotlari bilan taʼminlash va sogʻlom turmush darajasini yaxshilash deb hisoblasak, ikkinchi tomondan esa

mamlakatning importga qaram boʻlishining oldini olish, aholini oʻzida yetishtirilgan mahsulot bilan taʼminlash va mahsulot yetishtiruvchilar manfaatini qoʻllab quvvatlashdir. Respublikamizda oziq-ovqat mahsulotlari yetishtirishning barqarorligi hisobiga aholining asosiy isteʼmol mahsulotlariga boʻlgan ehtiyoji deyarli toʻliq mahalliy ishlab chiqaruvchilar hisobidan qondirilmoqda.

ADABIYOT VA MANBALAR ROʻYXATI (ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES):

1. Сурхондарё вилояти ҳокимлиги иқтисодий тараққиёт ва камбағалликни қисқартириш бош бошқармаси ҳисобот маълумоти, 2020 й.
2. Сурхондарё вилоят ҳокимлиги жорий архиви, М.1091-жамғарма. 1- рўйхат. 56-иш, 121-варак.
3. Ўзбекистон ҳудудларининг йиллик статистик тўплами, 2019 й.
4. Сурхондарё вилояти статистик ахборотномаси, 2019 йил.
5. Сурхондарё вилояти рақамларда, -Термиз 2020. – Б 88.
6. “Сурхон тонги”, 2018 йил 7 июль, 52 (17452) — сон.
7. “Сурхон тонги”, 2018 йил 94 (17494) — сон.
8. “Сурхон тонги”, 2020 йил 13 июнь, 42- сон.
9. “Сурхон тонги”, 2020 й 24 октябрь, № 76 (17661)- сон.
10. “Сурхон тонги”, 2019 йил 26 (17529) — сон.
11. “Сурхон тонги”, 2018 йил 14 (17414) — сон.
12. <https://kun.uz/76529195>
13. <https://lex.uz/>
14. Бедников М.А.Стратегическое планирование развития наукаемких технологий и производств. –Москва.: “Академия”, 2000. – С 304 .
15. Ўзбекистон саноати. Ўзбекистон Республикаси давлат статистик қўмитаси., - Тошкент. 2003 й.